



Esettanulmány I.

A Roma hősök a színházban és a mindennapi életben – tréningekkel és képzésekkel a roma fiatalokért

projekt tevékenységei:
trénerképzés, roma hősök workshopok és roma hősök kiadvány

Esettanulmány I.

A „Roma hősök a színházban és a mindennapi életben - tréningekkel és képzésekkel a roma fiatalokért” projekt tevékenységei:
trénerképzés, roma hősök workshopok és roma hősök kiadvány készítése

Írta:

Lakatos Lucia

Illés Márton

Kiadja:

Független Színház Magyarország – Nők a Jövőért Egyesület, <https://independenttheater.hu/>

Írta:

Lakatos Lucia
Illés Márton

A szerkesztésben közreműködött:

Péter Boglárka
Horvát Anett

Készült az Európai Unió finanszírozásával,
a **Roma hősök a színházban és a mindennapi életben - tréningekkel és képzésekkel a roma fiatalokért** (2023-1-SK02-KA210-YOU-000154076) című projekt keretében.

Az itt szereplő információk és állítások a szerzők álláspontját képviselik, és nem feltétlenül tükrözik az Európai Unió hivatalos véleményét. Sem az Európai Unió, sem a támogatást nyújtó hatóság nem vonható felelősségre miattuk.



**Az Európai Unió
támogatásával**

Projektpartnerek:

Független Színház Magyarország – Nők a Jövőért Egyesület
Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége
Ternipe Polgári Társulás



Romániai
Magyar
Pedagógusok
Szövetsége



independent
theater

Bevezetés

Három szervezet fogott össze, hogy az európai roma drámák hősei és a körülöttünk élő roma hősök figyelmet kapjanak. És azért, hogy a roma hősök történeteinek workshopokon és kiadványokban való feldolgozása által eszközt biztosítson a fiatalok romákra és aktív állampolgárságra vonatkozó attitűdjének formálására, ugyanakkor hogy teret és hangsúlyt kaphassanak azok az emberek és történeteik, akik a legtöbbször kiszorulnak mind a kultúra, mind az oktatás, mind az ifjúsági munka fókuszából.

A roma és nem roma fiatalok azonban nem csak célcsoportjai, hanem aktív alakítói is voltak a kezdeményezésnek, amelyben ők maguk váltak kortárs trénerékké és tarthattak workshopokat más fiatalok számára, és saját kiadványaikban mutathatták be, hogy kiket tartanak ők roma hősöknek.

A Független Színház Magyarország részéről a több éves roma hősök elnevezésű módszertanunkat adtuk át a szlovákiai Ternipe szervezetnek, míg a partnerünk azt osztotta meg velünk, hogyan lehet fiatalok részvételével roma hősöket bemutató kiadványt készíteni. Mindkét módszerről módszertan is napvilágot látott a projekt keretében. A Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége az eredmények és hatások disszeminációját vállalta, azzal a céllal, hogy a fiatalok szemléletformálása és aktivizálása a formális oktatás keretei között is teret tudjon kapni, illetve, hogy az erdélyi magyar pedagógusok és civil szervezetek is megismerjék a módszereket.

Ebben az esettanulmányban azokat a módszereket, eredményeket, nehézségeket és sikereket gyűjtöttük össze, amelyek a magyarországi csapat munkáját határozták meg onnantól, hogy aktív fiatalokat verbuváltunk magunk köré egészen odáig, hogy a fiatalok trénerékké váltak és workshopokat tartottak, illetve létrehozták saját kiadványukat.

Bízunk benne, hogy jelen anyagban számos hasznos eszközt, szempontot, sőt akár dilemmát is meg tudunk osztani olyan szakemberekkel, akik az oktatás, a kultúra vagy éppen a média eszközeivel próbálnak fiatalokat aktivizálni, illetve szemléletüket formálni társadalmilag érzékeny témák kapcsán.

Jó olvasást!

Lakatos Lucia

Szakmai célkitűzések és tevékenységek madártávlatból

A Független Színház Magyarország célja, hogy támogassuk a hátrányos helyzetű, kevesebb lehetőséggel rendelkező fiatalok befogadását és rávilágítsunk az Európai Unió sokszínűségére azáltal, hogy kiemeljük a legnagyobb európai etnikai kisebbség, a romák értékeit. Célunk az is, hogy felhívjuk a figyelmet a nehézségekre, amelyekkel számos roma embernek Európa-szerte szembesülnie kell. Az egyes roma emberek és csoportok jellemzői mellett az általános emberi értékek és kihívások is hangsúlyt kapnak, ugyanis meggyőződésünk, hogy az eltérő csoportok közti hasonlóságok felismerése a kölcsönös megértés és befogadás alapvető feltétele.

További célunk a roma hősök workshopok során kortárs európai roma drámák, drámai hősök példáján keresztül inspirálni a roma és nem roma fiatalokat arra, hogy ők maguk is aktív és befogadó állampolgárokká váljanak, hiszen mind a drámai hősök, mind az aktív polgárok felelős döntésekkel válaszolnak a kihívásokra, és aktívan cselekszenek, ami változáshoz vezet. A nonformális oktatás, amely együttműködésre, nyílt párbeszédre épít, és gyakorlati élményeket biztosít, nagyon hatékonyan tud olyan hátrányos helyzetű fiatalokat is fejleszteni és aktivizálni, miközben a formális oktatás lexikális tudásra fókuszáló frontális rendszerében ritkán tudnak érdemi motivációval részt venni és sikerélményekre szert tenni.

A workshopokat fiatalokból álló csoportoknak ajánljuk, akik magyar és különböző európai roma drámákat ismerhetnek meg. A színdarabok mindegyikében megjelenik a hősiesség, és ennek kapcsán megvitátunk kérdéseket, majd saját hőstettek, hőstörténetek megosztására is lehetőség

nyílik. A résztvevők bepillantást nyerhetnek az európai roma közösségek világába, egymás gondolataiba, és a közös alkotás örömébe.

A kétszer 90 perces foglalkozás első részében a drámai hősök, és általánosságban a hősök elemzésére kerül sor. A drámák betekintést nyújtanak különböző európai roma közösségek életébe, kihívásaiba, társadalmi helyzetükbe, de olyan nehézségeket és kérdéseket is felvetnek, melyek nem roma-specifikusak. A drámákból készült előadások jeleneteiből részleteket láthatnak a résztvevők, majd fókuszjelentekkel irányítottan dolgoznak tovább csapatban, melynek zárása a darab szóbeli bemutatása, és egy moderált plenáris beszélgetés, vita. Ekkor alkalmuk nyílik személyes véleményük kifejtésére is, a felmerülő dilemmák megosztására, egymásra és a megjelenített társadalmi, vagy egyéni problémákra való reflektálásra. A második részben a fiatalok személyes hőstörténeteit osztják meg egymással, megvitatják a hős jellemzőit, és saját életükben, környezetükben is tudatosítják az érték alapú döntés, felelősségvállalás fontosságát. Végül bármely megismert történethez kapcsolódóan közös alkotást hoznak létre, amit be is mutatnak egymásnak. A foglalkozásokat képzett fiatal roma és nem roma trénerpárok tartják. A roma hősök workshop módszertanát publikációként tettük közzé a keretet adó projektben, lásd a projekt publikációi között.

Célunk volt nyolc Magyarországon élő fiatalot bevonni a trénerképzésbe, ahol elsajátítják mindazt a tudást, amivel szakmailag felkészülten állhatnak fiatalok elé, és tarthatnak meg roma hősök workshopokat. Négy helyszínen legalább 80 embert kívántunk elérni. Ezzel lehetőséget adva a fiataloknak, hogy sikeres trénerökké váljanak, és a jövőben bekapcsolódhassanak a Független Színház aktivitásaiba, munkáiba.

Ezen felül roma hősöket bemutató kiadvány hazai szintű létrehozása is célunk volt, és annak online publikálása. A Roma hősök kiadvánnyal, amelynek a Köztünk címet adtuk, kortárs, fiatal roma példaképeinek összegyűjtésével és bemutatásával a többség hozzáállását kívántuk nyitottabbá tenni a romákkal szemben, és inspiráló példaképeket gyűjteni a roma és nem roma fiatalok számára.

A bevont fiatalok tehát egyszerre kaptak ismereteket az európai roma drámákra, illetve a drámákon keresztül az európai roma közösségek körülményeire és történeti háttérére vonatkozóan. Továbbá tréneri ismereteket sajátíthattak el és gyakorlatra tehetek szert mindamellet, hogy a kiadvány elkészítésén keresztül interjúzási, szövegírási és szerkesztési készségekkel és gyakorlattel is gyarapodhattak.

Fiatal hősök bevonása, csapatépítés

Ahogy a fentiekből is kitűnik, elég sokrétű feladatra kerestünk roma és nem roma fiatalokat, akik a társadalmi témák, a nemformális oktatás, ugyanakkor a média területeire is nyitottak kellett legyenek. Ahhoz, hogy megtaláljuk őket, nyílt pályázati felhívást jelentettünk meg, amelyben konkrétan felvázoltuk a projekt tervezett idejét, az elvárt készségeket, tapasztalatokat és azt, hogy mi milyen szakmai, emberi és anyagi lehetőségeket kínálunk nekik. A projekt időbeosztásának ismertetése azért fontos, hogy ne jelentkezzen olyan, akinek nem lesz összeegyeztethető az elfoglaltságával a programban való részvétel, illetve a kölcsönös elköteleződés után ne vállaljon olyan egyéb elfoglaltságot, ami ellehetetleníti, hogy egy fontos több napos képzési alkalmon részt tudjon venni. Az elvárások között a sokrétű érdeklődés mellett azt is jeleztük, hogy szeretnénk, hogy a jelentkezők már rendelkezzenek valamilyen szintű tapasztalattal a fiatalokkal való munkában. Ugyanis a kortárs trénerre válás nehéz kihívás, így tapasztalataink alapján csak akkor tud egy 60 órás képzés során sikeres trénerre válni egy fiatal, ha korábban dolgozott már fiatalokkal, legalább egy táboroztatás vagy más akár informális alkalom során. Emellett a társadalmi, kulturális és oktatási témák iránti érdeklődés azért volt fontos, mert ezek hiányában nem lett volna elegendő a motivációja a képzés kihívásainak eleget tenni. A roma származást, illetve a roma közösségek irányába való nyitottságot, érdeklődést is megjelöltük, hiszen etnikailag sokszínű csoportot kívántuk létrehozni – a workshopokat általában egy roma és egy nem roma tréner tartja közösen. A nem roma résztvevők romák felé való nyitottságának hiánya alapvető akadályt képezett volna a későbbiekben a tematikában való elmélyülés, a közös munka, illetve az inklúziós nézőpont későbbi hiteles képviselése szempontjából egyaránt.

A felhívást és a jelentkezési lapot, melyben a jelentkezőkre vonatkozó információk és tapasztalatok mellett a motivációikról is kérdeztük őket, a saját honlapunkon, social media felületünkön és a partnerek kommunikációs csatornáin keresztül is terjesztettük. A jelentkezők toborzása során ugyanakkor nem csak nyílt kommunikációs felületeket használtunk, hanem saját hálózatunkból célzottan több fiatalot is megszólítottunk. Ugyanis az a tapasztalatunk, hogy a legpozitívabb csoportdinamika és a kölcsönös tanulást ösztönző környezet akkor tud kialakulni, ha olyan fiatalok is vannak egy csoportban, akikkel már volt közös élményünk a munka terén, és olyanok, akik eddig messzebről kísérték figyelemmel a színházunk munkáját, illetve teljesen újak is. A korábbi együttműködések tapasztalataira építve bizonyos fiatalok munkamorálja, elkötelezettsége egyrészt biztosítékot jelent, hogy nem fognak kiszállni a program felénél, másrészt a saját példájuk, például, pontosság, nyitottság, lazaság vagy éppen kritikusság szempontjából az újak számára is viszonyítási pontot fog adni. Az újak ugyanakkor mindig frissességet, megújulást és reflexiót tudnak biztosítani bármely szervezet vagy csapat számára.

A jelentkezőkkel az oktatási programvezető készített interjúkat, majd az előzetesen tervezett nyolc résztvevő közül tízet vontunk be a programba. Ebben a döntésben két szempont játszott közre. Egyrészt amennyiben lemorzsolódásra kerülne sor, akkor is megmarad a szükséges nyolc fős csapat – korábban több hasonló képzésben volt olyan, hogy egyéb elfoglaltságok, illetve életkörülmények megváltozása miatt kiestek fiatalok a több hónapos időszak során. Másrészt – és azt gondoljuk ez a meggyőzőbb szempont – mind a tíz fiatal megfelelő kompetenciákkal, tapasztalatokkal, érdeklődéssel és motivációval rendelkezett ahhoz, hogy egy remek csapatot alkossanak.

Mivel a roma hősöket vezető trénerpárosok között törekszünk az etnikai és nemi sokszínűségekre, és mivel alapvetően hiszünk a sokszínű csapatok erejében, a csoport összeállítása során a résztvevők összetételét is számba kellett vennünk. Végül a 10 fő között jóval 50% felett voltak a roma származásúak. Ez remek eredmény, mivel a korábbi években a roma tréner toborzása és megtartása volt inkább kihívás. Misszióink a roma fiatalok helyzetbehozása, és a

roma fiatalok jelentkezésének emelkedő száma azt jelezte, hogy egyre többen fordulnak felénk bizalommal, és perspektívát látnak a velünk való együttműködésben. A férfi-nő résztvevők aránya ugyanakkor a korábbiakhoz hasonlóan most is azt tükrözte, hogy a nők körében sokkal gyakoribb a kulturális és társadalmi témák kapcsán való aktivitás. Így a fiatalok csoportjába végül csupán két férfi kapcsolódott be nyolc nő mellett.

A jelentkezésre a kiírástól számított két héten belül volt lehetőség majd november végén, december elején zajlottak le az interjúk, így karácsony előtt már összeállt a csapat, akiknek tagjaival rögzítésre is került egy első alkalmas találkozó még a közös január végi több napos nemzetközi képzés előtt, ahol már a szlovákiai csapat tagjai is részt vettek.

A megalapozó találkozóra több szempontból szükség volt. Egyrészt fontos volt a mi számunkra és a jelentkezőknek is, hogy belekóstoljunk az együttműködésbe, mielőtt hosszabb távon elköteleződünk, másrészt fontos volt csapatot építeni a színház toborzott fiataljai között, még mielőtt a szlovákiai csapattal találkozáva egy nagyobb egész csapatot alkothattak volna. Harmadrészt pedig fontos volt, hogy a nemzetközi képzésre már felkészülve, élményekkel gazdagodva tudjanak érkezni.

Január elején egy napos képzési alkalmat valósítottunk meg az alábbi fókuszokkal:

- ismerkedés, csapatépítés
- program kereteinek megismerése, közös átbeszélése
- személyes motivációk, elvárások, félelmek, vállalások rögzítése
- keretek rögzítése: a szempontok átbeszélése a workshopok kapcsán – bármely trénerképzés kapcsán javasolni tudjuk, hogy a közös keretek rögzítésekor térjünk ki a tréner által későbbiekben tartandó workshopok szervezhetőségi szempontjaira
- csapatépítő és warm up játékok kapcsán a játékok facilitálásához szükséges szempontok átbeszélése, rögzítése – bármely trénerképzés kapcsán szintén javasoljuk, hogy a saját élményű játékok, gyakorlatok megtapasztalása után egyrészt az adott játékra, másrészt a játékot

vezető személy munkájára, annak általános szempontjaira is történjen közös rerefexió.

- saját élmény a roma hősök workshopról – bár a résztvevők nagyobb része már részt vett workshopon, nem mindenki és sokan már régen, így fontosnak láttuk, hogy ők maguk friss saját élményre tegyenek szert, és erre reflektáljunk, mielőtt ők maguk kezdenek beletanulni a workshopok megtartásába.

A találkozó során megállapodtunk abban, hogy mindenki készülni fog a nemzetközi képzésre egy-egy roma dráma kapcsán kérdésekkel egy beszélgetés moderálására, valamint egy rövidebb bemelegítő játék levezetésére, ugyanakkor megnézi a Ternipe által korábban készített roma hősök kiadványt illetve más példaként relevanciával bíró kiadványokat, és ezekből pozitív és negatív példákat gyűjt, amelyek mentén meghatározhatjuk majd a saját kiadványunk létrehozásának szempontjait.

Az alkalom jó hangulatban telt a csapat hamar összezsírozódott, a résztvevők aktívak és motiváltak voltak. A velük való képzési szerződést ezután az első ismerkedő nap után kötöttük meg, hogy sem ők, sem mi, szervezők ne vegyünk „zsákbamacskát.”

A fiatalok képzése

A fiatalok 60 órás képzése az első alkalmas találkozó után két több napig tartó nemzetközi képzésből, illetve több intenzív hazai képzésnapból állt össze. A 60 óra egy része házi feladatokkal lett lefedve (pl. drámák, háttéranyagok megismerése, készülés csoportvezetői és más feladatokra a közös képzési napokon).

Több alkalommal tartottunk már képzést roma hősök workshopot tartani szándékozó fiatalok számára. Volt olyan, hogy ezek a képzések túl intenzívek és leterhelőek voltak. Egy intenzív képzési hét vezetett a vizsgáig, ami alig adott lehetőséget az otthoni készülésre, ülepedésre és a teljesítménykényszer lenyomta a motiváló élmény lehetőségét. Máskor több hónapig tartó, heti rendszerességű rövidebb alkalmakból álló képzéssorozat valósult meg, amely számos élményt biztosított a résztvevők számára. Ugyanakkor a hosszabb folyamatok során nagyobb volt a lemorzsolódás, illetve az elszórt fél-fél napos alkalmakon szinte mindig hiányzott valaki. Ráadásul a fél-fél napos képzési sorozat nem alkalmas a nemzetközi képzésekre, de még a hazai szintűekre sem, ha a résztvevők nem ugyanabban a városban laknak.

Ezen tapasztalatok alapján most úgy döntöttünk, hogy két alkalmas, egyenként 3 intenzív napos, képzésre kerítünk sort, és a képzések előtt egy megalapozó alkalmat, közöttük pedig két intenzív hétvégét valósítunk meg. A második nemzetközi képzés után pedig már csak egy vizsgaalkalmat szervezünk, ahol már a megtartandó workshopokra való felkészülés zajlik. Ez azért is fontos volt, mert a hazai csapat három tagja is távol lakott Budapeستől, így számukra egy-egy napos képzésekre való utazás logisztikailag problémát jelentett volna. Meglátásunk szerint bármilyen több alkalmas képzési folyamatnál fontos figyelembe venni, hogy mit nyerhetünk és mit veszíthetünk, ha több intenzív napot tartunk meg egybe, illetve, ha elszórtabbak a képzési alkalmak és hosszabb időszakot ölelnek fel. Amennyiben néhány hónapnál

hosszabb a folyamat, nőhet a lemorzsolódás veszélye, mivel a fiatalok életében változások állhatnak be, illetve a hosszas képzés, készülődés során elveszíthetik a motivációjukat. Ugyanakkor a túl intenzív képzés pedig az alkalmak közötti készülés, ülepedés és a következő alkalmak „várásának” motivációját veheti el a résztvevőktől. Mi ez esetben az arany középutra törekedtünk.

Első nemzetközi képzés

Január végén három napos nemzetközi képzést szerveztünk, amelyen a tíz hazai résztvevő fiatal mellett nyolc szlovákiai is részt vett már.

Ennek a képzési alkalomnak az volt a célja, hogy a teljes csapat megismerje egymást, a projekt célkitűzéseit, a workshopokkal, a kiadvánnyal együtt, játsszunk közösen, és már tréneri feladatokkal lássuk el a fiatalokat, próbálják ki magukat kisebb helyzetekben, biztonságos közegben. Miután egy tréner levezetett egy gyakorlatot, megbeszéltük annak tanulságait közösen, és rögzítettük a játékok/gyakorlatok facilitálásának általános szempontjait.

Mivel az első nap fókusza a kiadvány volt, ezért egy prezentáció közben beszélgettünk a szlovákiai csapat által korábban létrehozott kiadvány szempontjairól, tanulságairól. Ezután brainstormingra is sor került, hogy kiket és miért válogatnának be a résztvevők a kiadványba. Majd kiscsoportok dolgoztak azon, hogy milyen szerkesztési szempontok alapján jöjjenek létre az új kiadványok. Az alábbi szempontokat rögzítettük a létrehozandó kiadványok kapcsán:

1. Sokszínű embereket mutassanak be (foglalkozásra, nemre, korra való tekintettel), annak érdekében, hogy ne csak idős, sikeres, művész embereket állítsunk példaképként, hanem megmutassuk a köztünk élő roma hősök sokszínűségét, és mindenki találjon a gyűjteményben számára inspiráló embert.

2. A bemutatott személy életrajzának leírása helyett egy történetet mutassunk be az adott emberre vonatkozóan, amely akár egy nagyobb részt felölel az életéből, akár egy kiemelt eseményt mutat meg. Ezek a történetek a kiválasztott személlyel készülő interjú alapján jönnek létre.
3. Legyen egy fotó és egy rövid információkat tartalmazó rész minden bemutatott személyre vonatkozóan, ami külső linkeket is tartalmaz, hogy az érdeklődők további információhoz is hozzájussanak, ha felkeltette az érdeklődésüket az adott hős.

A második nap folytattuk a gyakorlatok levezetését, amelyekkel a fiatalok készültek. Ennek a gyakorlatnak a célja az volt, hogy a fiatalok jártasságot szerezzenek, és visszajelzést tudjanak kapni és adni egymás számára, hogyan tudnak még jobban facilitálni egy-egy játékot/gyakorlatot. Így az előző napon közösen rögzített facilitálási szempontok alapján –a sort újabb szempontokkal kiegészítve adtak egymásnak visszajelzést a fiatalok, majd a trénerek hogy mi volt az adott játékvezetésben jó, és mi az, ami fejlesztendő.

A nap során közösen gyűjtöttük és rögzítettük a tréneri kommunikáció és a moderálás szempontjait, illetve azt fejtegettük közösen, hogy mitől is lesz jó tréner valaki? Ezután rövid moderált beszélgetések következtek, amelyeket a fiatalok vezettek egy-egy roma dráma kapcsán felvetődő kérdés mentén. A rövid, kis csoportos moderált beszélgetések után a fiatalok és a trénerek egyaránt visszajelzést adtak, hogy mik voltak a moderátor munkájának erősségei és fejlesztendő pontjai.

A harmadik napon a roma hősök workshop modulonként történő modellezésére, átbeszélésére került sor. Közösen rögzítettük, melyik modulnál mire érdemes odafigyelnie a trénernek. A szlovákiai csapat tagjai számára azért nem tartottunk saját élmény workshopot, hanem csak ilyen modulonként elemző verziót, mert ők alig egy évvel korábban mindannyian részt vettek már ilyen workshopon.

A következő találkozóra azt kértük a résztvevőktől, hogy ismerkedjenek meg a workshopok alapját képező néhány drámával már előzetesen, azaz olvassák el azokat, és a kapcsolódó háttérinformációkat. Összesen hat drámát

választottunk a közös repertoárba, s ezekből felkészülten érkeztek már a fiatalok Szlovákiába.

A szlovákiai képzés előtti hétvégén újabb kétnapos intenzív képzésre került sor a magyar csapattal, ahol egyrészt a drámák feldolgozása került fókuszba. A fiatalokkal együtt közösen feldolgoztuk a kiválasztott hat drámát, majd ezután közösen rögzítettük, hogy melyik drámánál mik lehetnek a fő információk, szempontok, felmerülő dilemmák, ha workshopok keretében feldolgoznánk. A gyakorlat után mindenki választott egy-egy darabot, amelyet hozzánk, szervező tréneréhez, hasonlóan a nemzetközi képzésen már ők dolgoznak majd fel a szlovákiai fiatalok részvételével.

A kiadvány kapcsán a hős bemutatására alkalmas történetnek a „kinyeréséhez” a leginkább megfelelő kérdéseket gyűjtöttünk közösen, amiket érdemes egy interjúalanytól megkérdezni. Ezután a résztvevők egymással készítettek interjút, majd az interjúk alapján egy-egy történetet osztottak meg a társukról plenárisan. Közösen rögzítettük mik lehetnek a legjobb kérdések, és mitől tud jól működni egy történet.

Második nemzetközi képzés és vizsga

Március közepén ismét három napos nemzetközi képzésre került sor Szlovákiában.

Erre az alkalomra már minden résztvevőnek volt konkrét elképzelése, hogy kiket szeretne bemutatni a kiadványban. A lehetséges interjúkérdéseket átbeszéltük, majd azokat felhasználva, egymással készítettek interjúgyakorlásképp. Az interjúkészítés szabályait, lehetséges buktatóit is közösen rögzítettük. Továbbá véglegesítettük a kiadványhoz kapcsolódó tartalmi és formai terveket.

A drámákat úgy emeltük be a képzésbe, hogy a magyarországi résztvevőknek egy-egy darabot fél órában kellett bemutatniuk, ismertetniük annak cselekményét a többiekkel és beszélgetést vezetni arról. Minden gyakorlatot közös megbeszélés, kiértékelés követett. Mivel az ezt megelőző hétvégén a trénerok facilitálták ugyanezt a modult – drámák ismertetése és közös átbeszélése – a fiatalokkal, így itt is követtük azt a folyamatot, hogy elsőként saját élményt biztosítsunk a résztvevőknek, aminek megtapasztalásait és ennek mentén gyűjtött szempontokat a későbbiekben be tudják építeni a saját munkájukba.

Ennek az alkalomnak részeként beszéltünk az asszertív kommunikációról és a konfliktuskezelésről, amely minden workshop tartása során felmerülhet. A kommunikációs modulhoz kapcsolódóan gyakorlatokkal készültünk a résztvevőknek. Előbb csapatokban dolgoztak: egy-egy konfliktushelyzetet kaptak, ami kapcsolódik a tréneri feladatukhoz, vagy előfordulhat egy workshop alkalmával. Egy adott helyzet lehetséges kezelését először a résztvevők párokban, maguk között beszélték át, majd plenárisan bemutattak egy általuk jónak vélt megoldást, és aztán átbeszéltük a hallottakat, reflektáltunk egymásra. Fontosnak tartjuk, hogy a kortárs trénerok partneri kommunikációval tudjanak fordulni a feszült vagy konfliktusos személyekhez és helyzetekhez is, mivel így saját működésükkel is példát tudnak adni az együttműködő inkluzív magatartásra. Ha azonban az ilyen helyzetektől befeszülnek, szoronganak, vagy éppen dühösek lesznek, az rossz hatással lehet a csoporttal való kapcsolatukra és általában a workshop hatékonyságára. A lehetséges legrosszabb helyzetek modellezése és kezelése biztonságos környezetben felvértezi a fiatalokat későbbi éles helyzetekre, és ezek után a gyakorlatban sokkal nyugodtabban és felkészültebben tudnak kezelni konfliktusokat, amelyek a tapasztalataink szerint általában sokkal kevésbé extrémek, mint azok a helyzetek, amiket kártyákon viszünk nekik a képzésekre. Ilyen felkészülési lehetőségek után a valós tréneri kihívásokat már nem fogják annyira mély vízként érzékelni.

Ezt követően gyors, villámkihívások következtek: egyénileg kellett reflektálniuk lehetséges felmerülő problémákra, olyan formában, hogy húztak egy-egy rövid, konkrét szituációt, ami egy workshopon megtörténhet, és arra

rögtön, szóban kellett reagálni, hogy hogyan oldaná meg a problémát, a már előzőleg elsajátított asszertív kommunikációs módszerek beemelásával.

A képzés utolsó napján minden résztvevő egy-egy modult facilitált a roma hősök workshopból, amely modulok során mindig a többiek „alakították” a csoporttagokat – néha együttműködőbb, máskor provokatívabb csoporttagok szerepébe bújva. A modul levezetése után minden fiatal visszajelzést kapott a munkájára. A workshopok szakmai vetülete mellett arról is fontos volt szót ejteni, hogy milyen operatív lépésekből áll a workshopokra való felkészülés és azok kiértékelése. A workshop tervek modulját ugyanúgy átbeszéltük, mint hogy milyen információkat szükséges begyűjteni egy interjú során a workshopot fogadó csoport vezetőjétől, és hogyan értékelnek ki a résztvevők által kitöltött visszajelző lapok és saját meglátásaik alapján a trénerek egy workshopot.

A képzésekkel párhuzamosan felhívást adtunk közre, melynek keretében díjmentes roma hősök workshop fogadására tudtak jelentkezni iskolák, illetve fiatalokkal foglalkozó szervezetek. A márciusban záruló felhívásra több érdeklődő jelentkezett, így végül hat workshopot tudtunk leszervezni, amelyeket már az új kortárstrénerek tudtak tartani – már csak le kellett vizsgáznjuk.

A képzést záró vizsga nem tartalmazott gyakorlati feladatot, hiszen a képzés során számos gyakorlati helyzetben tudták a fiatalok kipróbálni magukat, és arról eléggé pontos képünk van, hogy hogyan tudnak dolgozni egy csoporttal. Ugyanakkor valamennyi workshopot tartó fiatalnak pontos ismeretekkel kell rendelkeznie a kiválasztott hat roma drámáról, és ezek háttéréről, illetve a tréneri munka lexikális részéről is. A vizsga tehát írásbeli volt, és minden résztvevő megfelelő felkészültségről tett tanúbizonyságot, és alkalmassá vált arra, hogy workshopot tartson. A vizsga alkalmával kiosztásra került, hogy melyik kortárs tréner kivel, mikor és hol fog workshopot tartani. Mivel hat workshop volt kilátásban, és workshoponként két-két trénerre volt szükség, két helyszínen egy-egy kortárs tréner egy régebbi trénerrel lett beosztva.

A képzés fő szempontjainak összefoglalása

- Inkluzív, befogadó, barátságos csapat kialakítása az első feltétel, hogy mindenki szívesen legyen együtt, merjen kérdezni, kritikát megfogalmazni vagy éppen hibázni -ezek a fejlődéshez elengedhetetlenek
- Saját élmények biztosítása, amikor résztvevőként vehetnek részt egy játékban egy workshopon, vagy éppen befogadóként fogadhatják be egy kiadvány történeteit. A saját élmények megtapasztalásainak, a kapcsolódó érzéseknek és a gondolatoknak a megosztása mentén közösen gyűjtöttük össze az adott workshop, játék vagy anyag kapcsán felmerülő szempontokat, amelyeket a későbbiekben gyakorlatban is ki tudtak próbálni, amikor már ők maguk vezettek egy gyakorlatot, vagy készítettek egy interjút.
- A rendszeres kölcsönös visszajelzés elengedhetetlenül fontos. A legnagyobb ajándék, amit a másiktól kaphatunk egy őszinte visszajelzés, és sokszor akkor tanulhatunk a legtöbbet, ha egy társunkat figyeljük meg, hogy ő hogyan kezel egy helyzetet, vagy neki milyen érzései, szempontjai merültek fel egy gyakorlat vagy éppen egy anyag kapcsán. Természetesen a trénerek szakmai visszajelzései is fontosak, amelyekben mindig váltogatjuk a megerősítő és fejlesztendő elemeket, ugyanakkor a horizontális tanulás jegyében az egymásnak adott és egymástól kapott visszajelzések is nagyon fontosak.
- Lépésről-lépésre haladtunk – minden alkalommal lehetőséget biztosítva arra, hogy új ismeretekhez juthassanak a résztvevők, ugyanakkor gyakorlati megtapasztalásokra és sikerélményekre is szert tudjanak tenni. Ezek adják ugyanis a motivációt a további tanulásra és fejlődésre.
- Tudjunk játszani, de vegyük komolyan a dolgunkat – egy kortárstréner számára ugyanúgy fontos, hogy megtalálja a hangot a fiatalokkal, hogy össze tudjanak kacintani, ha kell együtt nevetni egy viccen, vagy

belefeledkezni egy közös játékba, ugyanakkor a keretek betartása és a célok elérése is fontos. Ezért végig elvártuk a pontosságot, a felkészültséget a résztvevőktől, és mertünk kellemetlen visszajelzéseket is adni nekik. Ennek a megközelítésnek köszönhetően ők is vidáman és játékosan, ugyanakkor aktívan és elkötelezetten vettek részt az egész folyamatban.

Visszajelzések a képzéssel kapcsolatban a trénepektől:

A képzést valamennyi résztvevő kortárstréner hasznosnak találta, visszajelzéseik szerint a képzés megfelelt előzetes elvárásaiknak, sőt sok szempontból túlszárnyalta azt. Alább néhány idézet a velük készített visszajelző interjúkból:

- *„Módszertant és eszközöket szerettem volna elsajátítani ahhoz, hogy sikeres tréner lehessenek, de sokkal többet kaptam. Emberként, fiatal roma nőként büszkeséggel és nagy elszántsággal fejeztem be a képzést.”*
- *„Azért jelentkeztem, mert nagyon fontosnak tartom, hogy a romákban erősödjön az énkép és segítsük a fiatalokat abban, hogy találjanak identitásukhoz kapcsolódó hősöket. Ezekhez szerettem volna a meglévő apparátusomat gazdagítani és ez, hála a kiváló képzésnek, sikerült is.”*
- *„A képzés nagyon jól van felépítve, azok számára is ajánlom, akik korábban nem voltak roma hősök workshopon, mert a tréning nagy része saját élményeken alapul, mindent volt lehetőségem kipróbálni, amiről tanultunk, sőt, ha valamiben bizonytalan voltam vagy kényelmetlennek éreztem, annak biztonságos közegben akár többször is nekifuthattam.”*
- *„A képzés felépítésének hála túl sok otthoni tanulásra nem volt szükség, a képzési napokon a feladatoknak, játékoknak hála, könnyen rögzült az anyag. A*

képzés vezetői mindenkire külön-külön is kellő figyelmet fektettek és segítettek, fejlesztettek minket, abban, amiben szükségünk volt rá.”

- *„Én más jellegű csoportoknak már tartottam korábban foglalkozást, és azért is szerettem volna jelentkezni, hogy egyfajta struktúrát kapjak a tréneri munkával kapcsolatban. Ezt maximálisan teljesítette a tréning, sok megerősítés volt benne számomra, egyben kikristályosodtak olyan területek is, amelyekre érdemes nagyobb hangsúlyt fektetnem, és még fejlődnöm benne. Azért is volt fontos számomra ez a képzés, mert a művészeteken keresztül közelít fontos társadalmi problémákhoz, és nagyon örülök, hogy ennek a lehetőségeit egy ennyire átgondolt és kipróbált felépítésű workshopon keresztül mélyíthettem el.”*

A kiadvány létrejötte

Mint feljebb említettük a képzés során a fiatalok roma hősöket bemutató anyagok megismerése és átbeszélése révén szempontokat fogalmaztak meg, milyen kiadványt szeretnének ők maguk létrehozni. Milyen lenne az az anyag, amit ők maguk szívesen olvasnának, és mi kelthetné fel a figyelmét más fiataloknak? Hogy nézzen ki a kiadvány és kiket milyen módon mutasson be. Mivel a személyes történetek erejét mindenki fontosnak tartotta és a személyes találkozást, beszélgetést is a bemutatásra szánt személlyel, ezért az interjúzásra való felkészülés – saját élmények, közös megbeszélések, szempontok és kérdések rögzítésén keresztül – fontos fókuszot kapott. Szintén közös brainstorming keretében gyűjtöttük össze azokat a lehetséges személyeket, akiket a kiadványban be lehetne mutatni és akikkel kapcsolatba tudunk lépni – mivel a személyes találkozás és interjú közösen rögzített elvárás lett. Célként fogalmaztuk meg, hogy a kiadvány szakmák, életkorok, nemek és egyéb jellemzők mentén is sokszínű embereket mutassanak be, ezért a végleges személyek kiválasztása során közösen figyeltünk arra, hogy ne legyen, például túl sok zenész, vagy hogy a hírességek mellett mindennapi hősök is helyet kapjanak. Ugyanakkor a legfontosabb szempont az volt, hogy mindenki olyan emberrel készítsen interjút, és arról írjon történetet, aki számára érdekes, szimpatikus, és valamiért hőst lát benne.

A tíz fiatal közül nyolcan vállalták, hogy fejenként két-két fővel interjút készítenek, és az interjú alapján megírják róla egy-egy oldalas történetet, illetve összeszedik azokat az alapvető információkat (szakma, díjak, tanulmányok, linkek), amiket az adott személyhez kapcsolódóan fel kívánnak tüntetni. A másik két résztvevő pedig azt vállalta, hogy a létrejött anyagokat fogják szerkeszteni, korrigálni.

A tizenhat tervezett anyag közül végül csak tizennégy került be a kiadványba. Ugyanis volt az interjúalanyok közül olyan, akinek a munkáltatója nem járult hozzá a megjelenéshez, illetve volt olyan, aki időközben politikai pályára lépett,

így mi, szervezők, nem tartottuk úgy, hogy egy független ifjúsági kiadványban helye lenne. A bemutatott személyek „lemorzsolódására” már az elején készültünk, és ennek megelőzése érdekében mindegyikük részletes információt kapott, hogy milyen kiadványba, milyen céllal fognak bekerülni. A szövegeket is jóváhagyattuk velük, nehogy később jelezzék, hogy valamilyen ellenérzésük van, a róluk megjelent anyaggal.

Fotóst is bevontunk a kiadvány készítésébe, mivel minden személyről egy-egy szép portrét kívántak a kiadványba helyezni a fiatalok. Azt azonban hamar fel tudtuk térképezni, hogy a csoporton belül – szemben a szlovákiai csapattal – nincs olyan fiatal, aki a fotózás iránt komolyabban érdeklődne. Úgy gondoltuk, azért szervezzük ki ezt a feladatot, hogy egyrészt ne kelljen olyan munkát végezniük, ami nem motiválja őket, másrészt, hogy az általuk készített szövegek méltó, színvonalas fotóval tudjanak kiegészülni. Véleményünk szerint minden részvételi kezdeményezésnél fontos mérlegelni, hogy mi az, amire egy adott csoport valóban képes és motivált, és mi az, ami a részvételiség jegyében inkább csak kellemetlen terhet helyezne a vállukra. Ezért a fotók elkészítésére egy régi munkatársunkat hívtuk be, aki professzionális fotós. Őt már csak azokkal a kiadványban bemutatott személyekkel kötöttük össze, akikkel már elkészült az interjú, és hozzájárultak a szöveg megjelenéséhez, azért, hogy ne kelljen olyan személyeket is lefotóznia, akik esetleg a végén ki is maradnak a kiadványból.

A másik örök dilemma a részvételiség kapcsán, hogy mennyiben folyásoljuk be a fiatalok döntéseit, akár egy kiadványba bekerülő személyre, akár a történet fókuszaira, a szöveg feldolgozására vonatkozóan. Ahogy említettük a politikusi pályára álló személy nem kerülhetett be a kiadványba, továbbá még arról beszéltük le őket, hogy szervezetünkben dolgozó embereket szemeljenek ki maguknak. Azonban ezen kívül nem kívántuk megkötni a fiatalok kezét, csupán szempontokra hívtuk fel a figyelmüket, és kérdeztünk tőlük. Ő miért érdekes számodra? Ez a szöveg mennyiben mutatja be őt hősnek? Ezek a kérdések és szempontok vagy hatottak rájuk, és átgondolták, hogy kit és hogyan mutassanak be, vagy a maguk meglátásai után mentek – ami azonban szintén egy nagyon fontos tanulási folyamat – és ahogy nincsen két azonos hős, úgy

mindenkinek másfajta történet talál be leginkább a szívébe. Ami azonban a képzéshez hasonlóan itt is működött, az a többiek visszajelzése. És bár az interjúzás, a szövegírás, a szerkesztés már magányosabb munka, mint a workshoptartás, a két fős szerkesztői team sok kérdéssel, javaslattal segítette a társaik munkáját, és ők maguk is meghoztak szerkesztői döntéseket bizonyos szövegrészek átalakítása vagy kihagyása kapcsán.

Bár a fotózás nem volt népszerű csoportban, a grafikai munka iránt érdeklődést mutattak a szerkesztők, így a felhasználóbarát, könnyen elérhető programok és alkalmazások segítségével ők készítették el a kiadvány tördelését, design-ját, aminek végleges lektorálását és fordítását a romániai partner munkatársai végezték.

A workshopok megvalósulása

Összesen öt workshop valósult meg a trénerképzés lezárását követő fél évben. A helyszíneket felhívás alapján választottuk ki, ahogyan fennebb említettünk, meghirdetve ingyenes roma hősök workshopra lehetőséget. A felhívásban azt kértük a jelentkezőktől, hogy mutassák be a csoportot, fejtsék ki, hogy miért fogadná a workshopot csoportjába, valamint mit vár a workshoptól. Minden foglalkozást egy vagy két kortárs tréner vezetett, egy tapasztalt tréner társaságában, aki a háttérből figyelte és segítette őket. Ahol csak egy fiatal tréner tartotta a foglalkozást, ott a tapasztalt szakemberrel ketten alkottak egy trénerpárost, de ahol két fiatal tudott részt venni, ott a segítő kevésbé volt fókuszban, hiszen a célunk az volt, hogy valóban megtapasztalják azt, hogy milyen egy workshopot az elejétől a végéig éles helyzetben megtartani.

A felkészülés úgy zajlott, hogy mindenekelőtt a hat jelentkező szervezet megjelölte, hogy mikor tudná fogadni a programot, és ahhoz képest a trénerek kiválasztották a ráéréseik alapján, hogy melyik helyszínre szeretnének elmenni. Továbbá figyelembe vettük azt is, hogy lehetőség szerint legyen roma és nem roma, valamint női és férfi tréner egy-egy workshopon. Miután felosztásra kerültek a helyszínek, a trénerek megkapták a jelentkezők által kitöltött pályázati adatlapot, ami önmagában bőséges információval szolgált a csoportot illetően. Ezután, a foglalkozás előtt kb. két héttel a fiatal trénerek telefonos, vagy videóhívásos interjút készítettek az adott csoport helyi vezetőjével, aki jól ismeri a résztvevőket, és ő maga is részt vesz majd a workshopon. Az interjú során előzetes tudást szerezhettek a trénerek a csoporttal kapcsolatban. Így megtudhatták, hogy milyen témák érdeklik őket, hány főre lehet számítani, mióta van együtt a csoport, volt-e már részük hasonló vagy interaktív foglalkozásban stb. Ezek alapján készítették el a tematikát, és választották ki azt a három vagy négy drámát, amit az az adott csoport tagjai

számára érdekesnek, hasznosnak találják, és beépítenek a workshopba. A tematikát a program a trénerképzést lebonyolító szakemberek ellenőrizték, és hagyták jóvá. Ezután már a tréner párosok gyakorolni tudtak a workshopra úgy, hogy pontos, végleges tematika volt a kezükben, felosztották maguk között az egyes modulokat, valamint megfelelő mennyiségű információval rendelkeztek a csoportról.

Az első helyszín a budapesti Pázmány Péter Katolikus Egyetem volt, ahol romológia alapismereteket tanuló csoport számára tartott foglalkozást egy fiatal trénerpáros. A 18-24. év közötti egyetemisták nagy lelkesedéssel és kíváncsisággal álltak a program elé, hiszen számukra a roma kultúra kiemelten fontos, valamint a workshop módszertana is felkeltette az érdeklődésüket. A visszajelzéseik alapján bátran állíthatjuk, hogy tudtak a tréner újat mondani, értékes tudást adni számukra.

Következő helyszín az egri Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Roma Szakkollégiuma volt, ahol 18-28. év közötti roma / hátrányos helyzetű hallgatók számára vittünk workshopot. Ez az alkalmat egy kortárs tréner vezette egy tapasztalt tréner társaságában. A hallgatók és a csoportvezető visszajelzései alapján a program több új nézőpontot is hozott a szervezet életébe, és mivel az egyetemisták még hasonló programon nem vettek részt, különös lelkesedéssel fogadták azt, kiemelték a csapatépítő jellegét, és hogy jobban megismerték egymást. Ezen az alkalmon is visszajelezték azt, hogy nagyon informatív volt a foglalkozás, és sok érdekes, új tény tudhattak meg az európai roma közösségekről, nem csak a magyarországi romákról.

A programot a Belvárosi Tanoda Alapítványi Gimnáziumba is elvittük, ami egy második esélyes gimnázium, érettségit adó intézmény. A 16-25. év közötti diákok többségének nehéz a családi / szociális helyzete, valamint többségében romák. Az intézményben a társadalmi aktivizmus kiemelt szerepet kap, valamint a társadalmi kérdések művészetten keresztüli megközelítése is közel áll a diákokhoz, ezért ők ezt a programot nagyon várták, és hasznosnak találták.

A workshopot az Udvar Fesztivál – Szimfolk Zenei Műhely is vendégül látta Arlón, két peer tréner vezetésével. A rendezvény egy új kezdeményezés, először

néhány éve került megrendezésre a környéken élő családok, lakosok számára, akik nehezen tudnak kulturális eseményekre eljutni az anyagi és földrajzi helyzetük miatt. Hogy nekik is legyen lehetőségük művészeti programokban részt venni, a „kultúra házhoz jön” szándékkal kezdték szervezni. A fesztivál keretei között valósult meg a roma hősök workshop, amire az ottani érdeklődők jöttek el, valamint a műhelyben résztvevő tehetséges fiatalok egy csoportja. Ők főként roma származású fiatalok, akik zenélni és táncolni tanulnak. A roma drámákat nagy érdeklődéssel fogadták, hisz korábban még csak nem is hallottak a létezésükről. Inspiráló volt számukra az európai roma közösségek élete, hagyományai, ez abban is megmutatkozott, hogy a kreatív feldolgozásnál ezekhez a drámákhoz nyúltak vissza, és a hangszerek is előkerültek a foglalkozás során. Művészi beállítottságuk miatt a színházi jelentkészítést emelték ki mint az egyik legjobb élményt a workshopon.

Nyár során Soltvadkerten tartottuk meg a foglalkozást a Kacsakő Egyesületnek, amin 13-14. éves roma és nem roma, gyermekotthonban élő, kisebbségi és többségi, különböző családi háttérrel rendelkező gyermekek vettek részt. A náluk szervezett programokat nemformális, élményalapú és szabadtéri tanulási módszerekkel vezetik, így a workshop jól ki tudta egészíteni a szervezet alapvető tevékenységét, avagy a roma és nem roma gyerekek egymás felé támasztott előítéleteinek csökkentését. A vízparti tábori helyszín és a fiatalok sokszínűsége megalapozta a nyitott és befogadó hangulatot, ami a foglalkozást jellemezte. Itt is egy fiatal tréner vezette a foglalkozást egy tapasztalt trénerrel.

Több helyszínen is közös volt a csoportvezető. Visszajelzése alapján a fiatalok hetekkel később is beszélgettek az élményről, illetve olyan témákról, amiket a workshopon hoztunk fel, valamint a közösségépítő hatását is sokan kiemelték.

Hatások, eredmények, visszajelzések

A trénerképzésből és az azt követő workshopokból sokat tanultak a peer trénerek. Visszajelzéseik alapján legtöbben azt emelték ki, hogy új ismeretekkel és nézőpontokkal gazdagodtak, valamint fejlődött a kommunikációs képességük. Az új ismereteket sokan szakmai szemszögből említették:

- *„Hasznos, hogy tudom, hogyan kell különböző csoportokkal együtt dolgozni, mire figyeljek, hogyan legyen csoportra szabott egy tematika, amikor egy közösséghez megyek programot tartani.”*
- *„A roma drámairodalom megismerése és a facilitátori készségek elsajátítása volt az alapcélom és ezt meg is kaptam.”*
- *„Abszolút értékes tudást adott. Én élménypedagógián alapuló workshopokat is tartok, és ott is felhasználok ezt a tudást. Hiába más a téma, de a tudás, a rákészülés, az alapok ott vannak, amikből dolgozni tudok.”*

Ezen felül néhányan azt is kiemelték, hogy nem csak szakmai jellegű tudással gazdagodtak:

- *„A trénerképzés olyan tudással ruházott fel, amit nem csak trénerként, workshopok vezetése közben van lehetőségem hasznosítani, de a mindennapi életben is. A résztvevőknek járó töretlen figyelmet, és gondos tervezést, ami egy workshopot megelőző a hétköznapiakba is integráltam!”*
- *„Magabiztos kiállást, fejlődést a kommunikációban. A tudás mellett persze jó közösségi élményt is.”*

Néhányan azt is kiemelték, hogy közelebb kerültek a roma drámák által a roma kultúra megismeréséhez, megértéséhez:

- *„Egy olyan stabil panelekből álló workshopot kaptam a képzés alatt, amelyeknek elsajátítása nagyban segítette a tréneri szerepem kialakításában és fejlesztésében, valamint a roma heroes drámák elképesztő történeteinek ismeretét.”*
- *„A képzés rengeteg információt és tudást adott a modern és a történelmi roma dráma, a roma közösségek kulturális szektorban elfoglalt helyéről. Nem tudtam, hogy létezett már több mint egy évszázaddal ezelőtt is Roma Színház.”*
- *„A trénerképzés és a workshop megtartása sokkal többet adott mint először gondoltam: amellet, hogy elsajátíthattam kompetenciákat és készségeket, belecsöppentem egy szuper közösségbe is, a roma kultúrát közelebbről is megismerhettem, és szuper színházi szövegekkel, előadásokkal találkoztam.”*

Nem csak a trénerok részéről kerültek elő ezek a gondolatok, hanem a workshopon résztvevő fiatalok közül is sokan hasonlóan vélekedtek:

- *„Én nem is tudtam, hogy létezik roma dráma, de nagyon örülök, hogy ezt megmutattátok nekünk!”*
- *„Jó volt azt látni, hogy milyen sokféle roma közösség él Európa szerte, kicsit belelátni a hagyományaikba, kultúrájukba.”*

Minden egyes helyszínen több írásbeli és vagy szóbeli visszajelzést kaptunk a résztvevőktől, hogy a foglalkozásoknak csapatépítő, közösségkovácsoló ereje is van.

- *„Meglépett, hogy új dolgokat tudhattam meg az osztálytársaimról, mivel elég jól ismerjük egymást. Nem gondoltam volna, hogy ilyen mély beszélgetések fognak ma történni.”*
- *„Nekem az tetszett a legjobban a workshopon, hogy nagyon jó volt a hangulat, és hogy beszélgettünk a saját hős sztorijainkról.”*
- *„Ez volt a legjobb program, amin részt vettünk mint egy osztályközösség. És mondhatom, hogy közösség!”*

Összegezve tehát kijelenthetjük, hogy mind a trénerek, mind a résztvevők szemszögéből fontos hatása a workshopnak az új perspektívák megismerése, az új tudás befogadása, a közösség építés és a roma kultúrához való közelebb kerülés, ezáltal az eltérő közösségek, csoportokhoz való nyitottabb hozzáállás.

Záró gondolatok

Az elmúlt év során új kortárs trénerekkel gazdagodott a roma hősök tréneri csapata, akik közül többen már más munkáinkba is bekapcsolódtak – színészi és rendezői feladatokat is vállaltak egyebek között, illetve akik már a menedzsmentünk munkáját támogatják. A workshopok mellett pedig a kiadvány egy új tapasztalatot nyújtott, nem csak a résztvevő fiatalok, hanem a szervezetünk egésze számára is. Bízunk benne, hogy a közös élmények, fejlődés és sikerek után a jövőben is együtt tudunk dolgozni velük, ugyanakkor abban is biztosak vagyunk, hogyha más felé visz az útjuk, akkor is kamatoztatni tudják majd az együttműködésünk során megszerzett ismereteket és kapcsolatokat, munkaélményeket, és annak megtapasztalását, hogy milyen örömet tud jelenteni egy sokszínű, inkluzív csoportban való munka. A fiatalok egyébként a projekthez kapcsolódó tevékenységek mellett szabad idejükben is rendszeresen keresik egymást. A program során létrehozott messenger csoport a mai napig aktív, közös filmvetítést szerveznek vagy éppen cirkuszba indulnak együtt.

Csak biztatni tudunk minden olyan civil szereplőt, kulturális és oktatási szakembert, aki a társadalmi inklúziót kívánja elősegíteni, hogy hívjon be partneri együttműködésbe eltérő háttérű fiatalokat. Nyújtson számukra impulzusokat és élményeket, kérje ki a véleményüket, és adjon nekik motiváló és személyre szabott feladatokat, amelyek sikerélményhez tudják juttatni a fiatalokat. Ha biztonságos környezetben, elvárásokat támasztunk, miközben öröme és sikerre adunk lehetőséget, biztatva őket arra, hogy igenis lehet hibázni, csak érdemes próbálkozni, ha visszajelezzük feléjük az erősségeiket, ugyanakkor mindig feltesszük a kérdést, miben lehet még fejlődni, akkor igazi hősként tudnak válni, akik szebbé tudják tenni a közös világunkat.